

TALABALARDA NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Jo'rayeva Go'zal

“TIQXMMI” MTU “Tillar” kafedrası dotsenti, filologiya bo'yicha falsafa doktori(PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy oliy ta'lim tizimida talabalarning nutq madaniyatini rivojlantirishning dolzarb masalalari ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Talabalarning nutq faoliyati va nutq madaniyati darajasini oshirish uchun kommunikativ yondashuv, interaktiv metodlar, raqamli ta'lim resurslari, tanqidiy fikrlash texnologiyalari va mustaqil ta'lim faoliyatlarining samaradorligi yoritilgan. Tadqiqotda pedagogning roli, muloqot madaniyati, so'z boyligini oshirish, ilmiy va kundalik nutqning me'yorlariga amal qilish, media ta'lim vositalaridan foydalanish kabi omillarni tizimlashtirish orqali nutq madaniyatining shakllanishi va rivojlanishi ta'minlanishi ilmiy dalillar bilan asoslangan. Maqolada an'anaviy nutq madaniyati bilan zamonaviy kommunikativ kompetensiya o'rtasidagi uzviy bog'liqlik namoyon qilingan.

Kalit so'zlar : nutq madaniyati, kommunikativ kompetensiya, interaktiv metod, tanqidiy fikrlash, media-ta'lim, leksik boylik, mustaqil ta'lim.

Annotation: This article analyzes the development of speech culture among university students in the context of modern higher education. It explores the effectiveness of communicative approaches, interactive teaching methods, digital educational resources, critical thinking technologies and independent learning activities in improving students' speech culture. The role of the teacher, the etiquette of communication, vocabulary enrichment, adherence to norms of scientific and everyday speech, and the use of media tools are systematized and scientifically substantiated. The relationship between traditional speech culture and modern communicative competence is revealed.

Keywords: speech culture, communication, interactive method, critical thinking, media education.

Аннотация: В статье рассмотрены актуальные вопросы развития культуры речи студентов в системе современного высшего образования. Анализируется эффективность коммуникативного подхода, интерактивных методов обучения, цифровых ресурсов, технологий критического мышления и самостоятельных образовательных действий. Определяется роль преподавателя, коммуникативной этики, расширения словарного запаса и использования медиаресурсов. Показана взаимосвязь традиционной речевой культуры и современной коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: культура речи, коммуникация, критическое мышление, медиатехнологии.

Zamonaviy ta'limning asosiy talabi talabaning bilim olishi bilan cheklanmasdan, o'z fikrini to'g'ri, aniq, mantiqiy va madaniyatli tarzda ifoda eta olishidir. Shu jihatdan nutq madaniyatini rivojlantirish masalasi nafaqat filologiya yo'nalishi, balki barcha ixtisosliklarda ta'lim olayotgan talabalarning umumiy pedagogik kompetensiyasi darajasida turadi.

Talabaning nutq madaniyati uning shaxsiy madaniyatini, dunyoqarashini, muloqot odobini, ijtimoiy moslashuvini va professional faoliyatdagi muvaffaqiyatini belgilaydi. Nutq madaniyati o'z mohiyatiga ko'ra, til vositalaridan maqsadga muvofiq, izchil, mantiqan to'g'ri, estetik jihatdan mos, diaxronik va sinxronik me'yorlarga amal qilgan holda foydalanishni anglatadi.

Talaba nutqining sifatini belgilovchi mezonlar ko'p: leksik boylikning kengligi, grammatik me'yorlarga amal qilish, sintaktik qurilmalar bilan ishlash mahorati, fonetik me'yorlar, talaffuz, intonatsiya, muloqot etiketi, nutqning mantiqiy tuzilishi, uslubiy to'g'rilik, emotsionallik va kommunikativ vaziyatlarga moslashuv. Nutq madaniyati psixologik jarayonlar tizimi bilan uzviy bog'liq bo'lib, u oldindan rejalash, fikrni tanlash, so'zlarni tartiblash, konseptual xaritani qurish, o'z fikrini tinglovchiga yetkazish va javob reaksiyasini kuzatish kabi ko'p pog'onali kognitiv mexanizmlardan iborat.

Bugungi talaba axborot oqimi ichida yashaydi. Lekin axborotni o'qish yoki eshitish bilan nutq madaniyati shakllanmaydi. Buning uchun faol ifoda, tahlil, qayta ishlash, baholash, muloqotga kirishish va mustaqil mulohaza qilish zarur.

Talabalarda kuzatiladigan nutq muammolari asosan passiv bilish va passiv o'qish bilan bog'liq. Ko'p talabalar o'z fikrini aniq shakllantirish, dalillarni asoslash, munozarada qatnashish, savol berish yoki savolga javob qaytarish, ilmiy bayon qilishda qiynaladilar. Leksik boylikning yetishmasligi, noto'g'ri talaffuz, grammatik xatolar, nutqning ortiqcha uzun yoki chalkash bo'lishi, nutq odobiga rioya qilmaslik, mantiqiy izchillikning buzilishi — bular nutq madaniyatining yetarli shakllanmaganligini ko'rsatadi.

Talabaning nutq madaniyatini rivojlantirishda kommunikativ yondashuv muhim. Muloqot — bu nutqni jonlantiruvchi vosita. Talabalarning nutq faoliyati real muloqot jarayonlarida shakllanadi: munozaralar, guruh bahslar, suhbatlar, treninglar, rol o'yinlari, taqdimotlar, konferensiya ma'ruzalari, intervyular, ilmiy loyihalar himoyasi. Real muloqot vaziyatlari talabaning nutq odobi, mantiqiylik, fikrni asoslash, shaxsiy pozitsiyani himoya qilish, savol-javobga tayyor bo'lish, o'z nutq strategiyasini tanlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Nutq madaniyatini rivojlantirishda interaktiv metodlar alohida o'rin tutadi. Brainstorming, debate, case-study, klaster tuzish, konseptual xaritalar yaratish, nutq tahlili, tanqidiy savollar, taqdimotlar, video va audio materiallarni tahlil qilish, refleksiya mashqlari — bular nutq faoliyatini faollashtiradi. Interaktiv metodlar talabani muloqot jarayoniga faol

ishtirokchi sifatida jalb qiladi. Ularning afzalligi shundaki, talaba nutq vazifasini bajarishda til vositalarini ongli ravishda tanlaydi, fikrlash jarayonini boshqaradi, o'z nutqini tinglovchiga moslashtiradi va ta'sirchan nutq strategiyalarini o'rgana boshlaydi.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar nutq madaniyatini rivojlantirishning eng kuchli vositalaridan biridir. Media asosidagi ta'lim nutqni boyitadi, muloqot odobini o'rgatadi, talaffuzni yaxshilaydi, nutq intonatsiyasini rivojlantiradi. Audio va video ma'ruzalar, podkastlar, TED tarzidagi ma'ruzalar, onlayn konferensiyalar, nutq treninglari, virtual munozaralar — bular talabani muloqot dunyosiga olib kiradi. Media matnlar bilan ishlash matnni tahlil qilish, asosiy fikrlarni ajratish, xulosa chiqarish, ifoda etish kabi nutq ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu jarayonda talaba talabchan tinglovchi, analitik o'quvchi, puxta nutqiy ishtirokchi bo'ladi.

Nutq madaniyatini rivojlantirishda tanqidiy fikrlashning roli juda muhim. Tanqidiy fikrlash asosidagi nutq jarayonlarida talaba dalillarni solishtiradi, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlaydi, mulohazalarni tahlil qiladi, muammoning yechimini taklif qiladi. Bu jarayon nutqni mantiqan izchil, mazmunan boy, tushunarli va bahsli qiladi. Tanqidiy fikrlashning nutqqa ta'siri shundaki, talaba nafaqat so'zlaydi, balki so'zining ichki mantiqini boshqaradi.

Nutq madaniyatini oshirishda mustaqil ta'lim ham yetakchi o'rin tutadi. Mustaqil o'qish, konspekt tuzish, ilmiy matnlarni tahlil qilish, esselar yozish, bloglar yuritish, jurnalning qilish, taqdimotlar tayyorlash — bular nutqni tizimlashtiradi. Portfoliolash texnologiyasi orqali talaba o'z nutq faoliyatini to'plab, tahlil qilishi, kamchiliklarini ko'rishi va muvaffaqiyatlarini nazorat qilishi mumkin. Natijada talabaning nutq madaniyati o'sadi, u jamiyat, kasb, ilm-fan sohalarida muvaffaqiyatli muloqot qila oladi.

Xulosa qilib aytganda, nutq madaniyatini rivojlantirish jarayoni — bu ta'lim tizimining asosiy strategiyasi.

Kommunikativ yondashuv, interaktiv metodlar, media ta'lim vositalari, tanqidiy fikrlash va mustaqil ta'lim bir butun kompleks jarayon sifatida amalga oshirilgandagina maksimal natijaga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, M. (2019). Nutq madaniyati va til me'yorlari. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Mamatov, B. (2021). Pedagogik kommunikatsiya asoslari. Samarqand: SamDU.
3. To'xliyev, B. (2020). O'quvchilar nutqini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar. Til va adabiyot ta'limi, 3, 56–62.
4. O'rinboyeva, M. (2018). Yozma va og'zaki nutq madaniyatini shakllantirish metodikasi. Pedagogika ilmiy jurnali, 2, 44–50.

-
5. Ashurova, D., & Azizov, O. (2022). Interaktiv ta'lim texnologiyalari va kommunikativ kompetensiya. Toshkent: Innovatsiya.
 6. Hasanov, A. (2023). Raqamli muhitda nutq madaniyatini rivojlantirishning psixologik jihatlari. Oliy ta'limdagi islohotlar, 1, 91–98.
 7. Norkulova, Z. (2020). Talabalarda nutq madaniyatini takomillashtirish metodlari. Tilshunoslik muammolari, 4, 15–20.

